

A Budai Főgyűjtő csatornához kapcsolódó tabáni és Ybl téri ásatások

(Budapest, I. ker., Hrsz.: 14388, 6171,
6172, 6271/1, 6271/2, 6272, 6318)

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásából a Budai Főgyűjtő csatorna építéséhez kapcsolódóan több helyszínen végeztünk régészeti munkát 2008-2009-ben. A csatorna építése során elkészítették azt a bekötést is, mely az Ördög-árokából a szennyvizet a Duna-parton haladó Főgyűjtő csatornába vezeti. A 8-9 m mélységben haladó új csatornát sajtolták, ezért csak az ehhez kapcsolódó indító- és fogadóaknak megelőző régészeti feltárására került sor, melyeket minden esetben az altalajig kutathattunk. Az Apród utcától az Attila út 2. számú ház előteréig húzódó aknák szerencsés módon úgy helyezkedtek el, hogy kívül estek a Garády Sándor által 1936-ban feltárt területen (GARÁDY 1943, 1945), ezáltal gyakorlatilag megszondázhattuk a Tabán eddig feltáratlan részét (*I. kép*).

Az Apród utca – Döbrentei utca – Lánchíd utca kereszteződésében lévő akna volt a legközelebb a Dunához, illetve innen a Duna felé vezetett egy nyíltárkos csatornaszakasz, ahol a jelentős újkori bolygatás ellenére, a márgaomladékos altalajon, a mai felszíntől közel 4 m mélységben Árpád-kori kultúrretegek kerültek felszínre. Ugyanakkor a Dunától távolabb eső területen Árpád-kori jelenségeket már nem találtunk.

A terület késő középkorára vonatkozóan a 7. szelvényben nyerhettünk információ-

Excavations in the Tabán and Ybl Square related to the Buda Main Collector

(Budapest, District I, Lrn.: 14388, 6171,
6172, 6271/1, 6271/2, 6272, 6318)

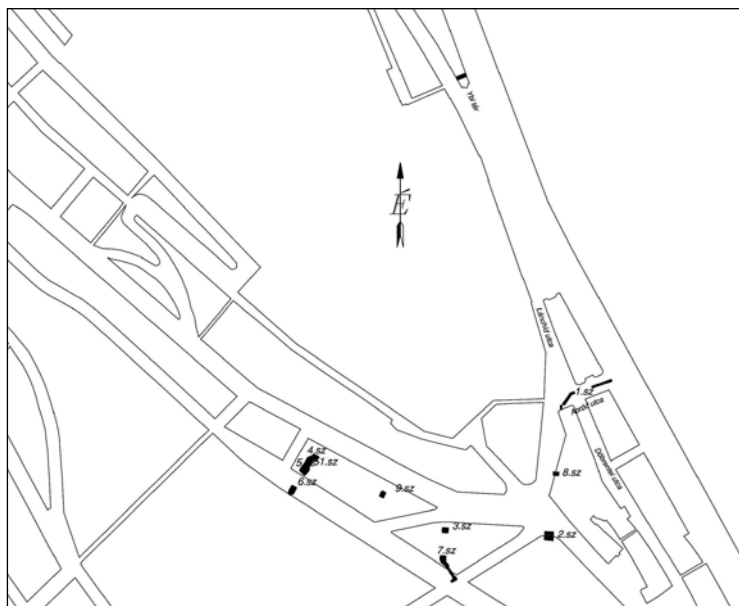
In 2008-2009, archaeological work was carried out at a number of sites in connection with the construction of the main collector, commissioned by the Cultural Heritage Protection Service. Ördög-árok was also connected to the system: the new sewer takes sewage from Ördög-árok to the main collector running along the Danube embankment. The new pipe was laid at a depth of 8-9 m was pushed into place so that the preventive excavations were limited to the shafts at the starting and end points. Here, it was possible to investigate down to the subsoil. The shafts dug from Apród Street to the foregrounds of house 2 on Attila Street were luckily distributed so that they were all located outside the territory uncovered by Sándor Garády in 1936 (GARÁDY 1943, 1945). Thus, it was possible to probe into an area of the Tabán that has not yet been investigated. (*Fig. 1*)

The shaft at the crossing of Apród, Döbrentei and Lánchíd Streets was the closest to the Danube, and a sewer stretch ran in an open trench from here toward the Danube. Despite significant modern disturbances, culture-bearing layers of the Árpád period were found on top of the subsoil of marl debris in a depth of about 4 m from the actual ground surface were found in it. At the same time, no Árpád

kat. Itt kb. 2 méterre a mai felszín alatt, feltártuk az Ördög-árok melletti támfal egy szakaszát (2. kép). Ennek északnyugatabbi részlete már napvilágra került Garády Sándor ásatásán is (GARÁDY 1945, 411–416), amelyet ő középkorinak határozott meg. A jelenleg felszínre került szakasz mellett nagymértékű újkori bolygatást figyeltünk meg, de a falat építéstechnikája, felhasznált kőanyaga és ennek megmunkálása miatt mi is a középkorra, azon belül is ennek kései időszakára datáljuk. (Ennek megállapításában Végh András és Magyar Károly voltak segítségünkre, melyet ezúton is köszönünk nekik.) Garády feltárta ennek a falnak a keleti irányba történő befordulását is. Az ettől északabbra eső 4., 5. és 51. szelvényekben a patak árterét találtuk meg (3. kép), melybe egy török kori gödör mélyült. (A fal Ördög-árok felőli oldala mellé készült el 1873-ban a máig működő boltozott csatorna.) Összegezve: az Ördög-árok felől támfallal megerősített és északi irányban is (legalább részben) fallal hatá-

period phenomena were found farther away from the Danube.

Trench 7 contained information on the late medieval history of the territory. A stretch of a buttressing wall was uncovered along Ördög-árok about 2 m under the actual ground surface (Fig. 2). Another fragment of it farther to the northwest had already been recovered by Sándor Garády (GARÁDY 1945, 411–416) who dated it to the Middle Ages. Extensive modern disturbances could be observed beside the stretch of wall recently uncovered. Nevertheless we also date the wall to a late phase of the Middle Ages, more exactly a late phase based on the walling technology, the stone material and the way the stones were dressed. (I thank András Végh and Károly Magyar for their help in this identification work.) Garády had also uncovered the point where this wall turned east. The floodplain of the streamlet was found north of here in trenches 4, 5 and 51 where a Turkish pit was dug (Fig. 3)

1. kép: Az ásások helyszínrajza
Fig. 1: Survey map of the exhibitions

2. kép: Ördög-árok melletti középkori támfal
(7. szelvény)

Fig. 2: Medieval buttressing wall along Ördög-árok
(trench 7)

rolt középkori településsel számolhatunk. A fal a török kor folyamán is állt, ekkor azonban maga a település északi irányban már túlnőtt a középkori városon.

Sűrűn beépített területre utaló nyomok kerültek felszínre a 2-3. szelvényekben (a Szarvas tér közelében), de északnyugatabbra, a 9. és 4., 5., 51. szelvényekben már lényegesen csökkent a jelenségek sűrűsége. Erre sejthetjük a település török kori szélét, a középkori külváros pedig már nem ért el eddig a távolságig.

A 2. szelvényben 1,8 m-re a mai felszíntől egy török kori út részletét (alatta középkori előzményével) tártuk fel, mely a mai Szent Katalin templom irányába vezetett. A nagyméretű kövekből rakott utat török kori paticosos omladék fedte. Mellette egy ugyancsak török kori ház részlete került felszínre, ennek az omla-

(The still active vaulted canal was built beside, closer to Ördög-árok, in 1873.) In sum, we can expect a medieval settlement reinforced with a buttressing wall in the direction of Ördög-árok and, at least partly, bordered by a wall in the north as well. The wall still stood during the Turkish occupation, although the settlement outgrew the territory of the medieval town in a northerly direction.

Traces of densely constructed houses were found in trenches 2 and 3 (close to Szarvas Square), while the density of the phenomena significantly decreased to the northwest in trenches 9, 4, 5 and 51. The Turkish period edge of the settlement may have been located here, while the medieval periphery did not extend so far.

A segment of a Turkish period road (with its medieval antecedent beneath it) was uncovered 1.8 m under the actual ground surface in trench 2. It ran in the direction of the modern Saint Catherine church. The road was constructed from large stone blocks and covered with daub debris from the Turkish period. In addition, part of a Turkish period house was unearthed next to it. Its debris was spread over the road as well. The road sloped steeply towards the Danube so that its southeastern part lay under modern cellars. The northern part of the road must have been demolished during the construction of these cellars. (Fig. 4).

Bits of large pits from various time periods were unearthed in trench 3. Part of a Celtic pit was found under a Turkish pit filled with stove tiles. The Celtic feature probably belonged to the Celtic settlement of Tabán.

Trench 9 was opened outside the medieval settlement enclosed by a wall. Part of a semi-subterranean Turkish period house

dékát terítették el az út felett is, amely erősen lejtett a Duna irányába, így a délkeleti része már az újkori pincék alá esett, míg északabbi szakaszát ezek építésekor bonthatták el (4. kép).

A 3. szelvényben nagyméretű, különböző korú gödrök részletei kerültek felszínre. A kályhaszemekkel feltöltött török kori gödör alatt egy kelta gödör részletét is feltártuk, mely az egykori tabáni kelta telephez tartozhatott.

with a repeatedly renewed floor, probably some kind of an out-building, came to light.

As already mentioned, the former embankment of the Ördögárok was unearthed 5 m under the modern ground level in trenches 4, 5 and 51. This embankment had been somewhat filled by the Turkish period and existed as on a very faint slope running toward the streamlet. The fact that up until the end of the period the

3. kép: Az Ördög-árok partjának feltöltődése (51. szelvény)

Fig. 3: Filled embankment of Ördög-árok (trench 51)

4. kép: Török kori út és ház részlete (2. szelvény)

Fig. 4: Detail of the Turkish period road and house

A 9. szelvény már a fallal megerősített középkori településen kívül helyezkedett el. Itt egy földbe mélyített, többszörösen megújított agyagpadlójú török kori építmény részlete került felszínre, mely feltehetően valamilyen gazdasági épület lehetett.

Mint fentebb már említettük, a 4., 5., és 51. szelvényekben felszínre került az Ördög-árok egykori partja, mely 5 méterrel a mai járászint alatt húzódott. A feltárt területen megfigyelhettük, hogy a török korra ez a part kissé feltöltődött és csak nagyon kis mértékben lejtett a patak felé. Jól jelzi a későbbi változásokat, hogy míg a korszak végéig szinte alig töltődött fel a partmenti terület, addig az újkorból már több nagyobb áradás 1,5 m vastag elterített hordalékát találtuk felette (3. kép). A 19. századi járászint több mint 2 méterrel a mai felszín alatt került napvilágra.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az új csatornalétesítmények ezen szakaszán a középkori és török kori település határaitól, a korabeli földrajzi viszonyokról nyertünk új adatokat, melyek jól kapcsolódnak Garády Sándor eredményeihez. (P. A.)

Szintén a Budai Főgyűjtő csatorna beruházásához kapcsolódott az Ybl Miklós téren végzett próbafeltárás is. Az Öntőház lépcső Duna felé meghosszabbított vonalában, az úttest, a villamossínek és a járda által erősen behatárolt területen egy kb. 30 m² nagyságú szondában volt lehetőség kutatásra (1. kép). A feltárás célja az eddig csak alaprajzokról, illetve látképekről ismert, török kori dunai védmű maradványainak pontos lokalizálása volt, s annak kiderítése, hogy a Főgyűjtő csatorna villamossínek alá tervezett szakasza veszélyezteti-e az erődítés falait.

A felső humuszréteg eltávolítása után, a modern feltöltésben két észak-déli irányú,

5. kép: Török védmű saroktoronyának előkerült szakasza (Ybl tér)

Fig. 5: Part of the corner tower of the Turkish defenses (Ybl square)

area along the embankment had barely been filled, while in the modern period, a series of inundations spread deposit of 1.5 m in thickness illustrates later changes very well. (Fig. 3) The 19th century floor level was found more than 2 m under the actual ground level.

In sum it can be said that in this stretch of the new sewer system, we gained data on the edges of the medieval and Turkish period settlements and their contemporary surroundings, complementing Sándor Garády's results. (A. P.)

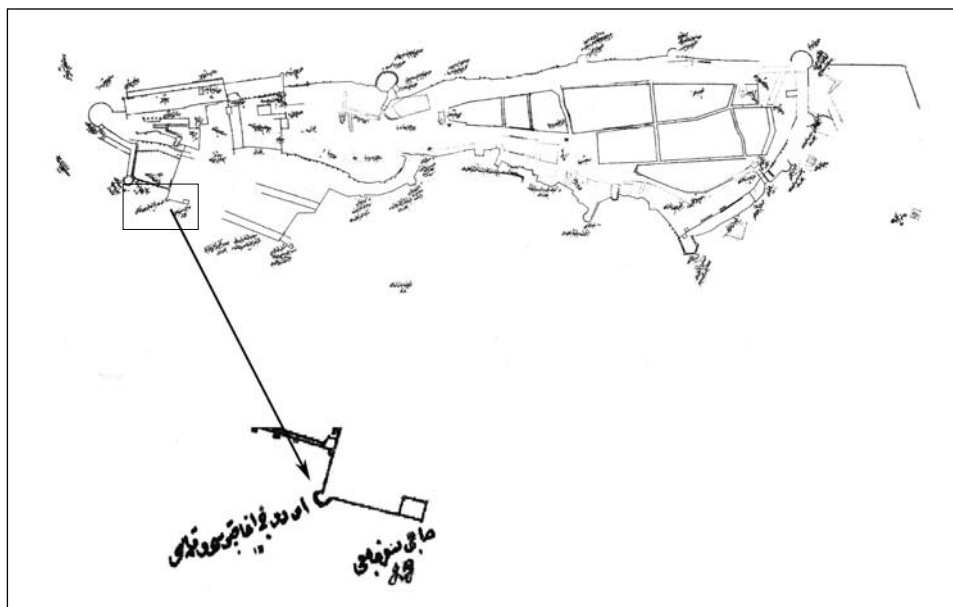
The test excavation in Ybl Miklós Square was also connected to the investment in the Buda Main Collector. A territory of about 30 m² could be investigated in the line of the Öntőház-lépcső in the direction of the Danube, wedged between the road, the pavement and the tram rails.

vegyes kő-tégla fal bukkant elő: egy újkori épület 120 cm vastag, Dunára néző homlokzati fala a szonda keleti negyedében, és egy 60 cm vastag osztófal a nyugati harmadában, amelyek pinceteret határoltak le. A falak az eredetileg a Lánchíd utca 10. szám alatt álló, Ybl Miklós által Széchenyi Béla gróf számára 1883-84-ben épített palotához tartoztak (YBL 1956), mely Budapest ostroma során annyira megrongálódott, hogy a világháború befejezése után teljesen elbontották.

A szelvény keleti, pincén kívüli sávjában modern, majd újkori kerámiával keletkezett rétegeket bontottunk ki. Ezen a részen 3 m mélyen, egységesen egy nagyon csekély mennyiségű téglaszemcsét tartalmazó budai márgaréteg jelentkezett, mely az épület alapozásával lehet kapcsolatban. A homlokzati fal alja ebben a mélységben még nem jelentkezett, de statikai okok miatt tovább itt nem mélyíthettünk.

(Fig. 1) The purpose of the excavation was to localize the Turkish period Danubian defenses, known only from ground plans and views, and to find out if the stretch of the main collector running under the tram rails would pose a danger to the walls of the fortification.

After the upper humus layer had been removed, two north-south oriented, mixed stone-and-brick walls appeared in the modern fill: a 120 cm thick front wall from an early modern building facing the Danube in the eastern quarter of the test trench, and a 60 cm thick dividing wall in its western third. Both walls enclosed the cellar space. They had originally been part of the palace at 10 Lánchíd Street built by Miklós Ybl for Count Béla Széchenyi in 1883-1884 (YBL 1956). It was so heavily damaged during the siege of Buda that it had to be demolished following the end of WW II.

6. kép: Marsigli 1686-os török térképe (VERESS 1906, 143)
 Fig. 6: Turkish map compiled by Marsigli in 1686 (VERESS 1906, 143)

A két pincefal között és az osztófaltól nyugatra 3,70–3,80 m mélységig a II. világháború utáni tereprendezésből származó, jelentős mennyiségű éles robbanószert (melyeket az előzetes lőszermentesítés során nem sikerült kimutatni) tartalmazó köves-téglás, szemetes, omladékos, vashulladékot bontottunk ki.

A pince teljes kibontása és dokumentálása után mindkét pincetérben egy-egy kisebb szondában áttörtük a 20–25 cm vastag, téglából és igen erős kötőanyagból készült alapozást. A keleti oldalon az engedélyezett mélységig (-5 m) csak a ház építése előtti planírozás maradványai, majd északkelet felé erősen lejtő, újkori kerámiával keletkezett rétegek jelentkezték. A nyugati szondában az alapozás és a terpegyengetés rétegei alatt, az északnyugati sarokban 4 m mélyen, ívelődő kőfal részlete bukkan elő, melyhez újkori rétegek húzódtak (5. kép). A falat további 85 cm mélységig bonthattuk, ezen a szinten a kiugró alapozásának indulását még regisztrálhattuk, de a feltörő talajvíz miatt az ásást be kellett fejezni.

A kőfal jellege, helyzete és iránya alapján megállapíthatjuk, hogy a dunai védmű saroktoronyának kelet-délkeleti részlete, melyet Marsigli olasz hadmérnök 1686-os török térképe alapján Orudzs aga tornyaként (VERESS 1906, 143) azonosíthatunk (6. kép). Legnagyobb mérhető szélessége 70 cm volt, feltárással külső síkja került. Mivel helyzete alapján kiserkesztve a torony nem húzódnak a villamospálya alá (nagyobb része a Lánchíd utca alatt lehet), a beruházás nem veszélyeztette, s így tervmódosításra nem volt szükség, ám ezzel együtt teljes kibontása és felmérése a közeljövőben biztosan nem lehetséges. (T. A.)

Rapp Adrienn – Tóth Anikó

Layers dated by modern and early modern period shards were uncovered outside the cellar in the eastern part of the trench. A uniform layer of Buda marl mixed with a few small brick fragments appeared here at a depth of 3 m. These fragments could be linked with the foundation of the building. The base of the front wall did not yet appear at this depth, but statically it was unsafe to go deeper.

A debris layer of stones, bricks, refuse, debris and iron waste with a significant amount of ammunition (which could not be detected during the pre-excavation study of the area) deriving from landscaping work following the end of WW II was found to a depth of 3.70–3.80 m between the two cellar walls and west of the dividing wall.

After the cellar was cleaned and documented, the 20–25 cm thick foundation built from bricks and a very strong binding matter was broken through with small test trenches in each cellar space. On the eastern side, the remains of the leveling layer from before the construction of the house and northeastwardly strongly sloping layers dated by early modern period shards were found down to the allowed depth (5 m). In the western trench, a fragment of an arched stone wall was found in the northwestern corner at a depth of 4 m under the foundation and the leveling layers, into which early modern period layers ran (Fig. 5). The wall could be cleaned to the depth of another 85 cm, where the start of the protruding foundation could be documented. Seeping ground water stopped us at this depth.

Based on its features, position and direction, the stone wall was an eastern-southeastern part of the corner tower of the Danubian defenses, which can be identified with Aga Orudzs's tower (VE-

Irodalom/References:

GARÁDY 1943 – Garády S.: Jelentés az 1936-42. évben végzett ásatásokról. *BudRég* 13 (1943) 403–438.

GARÁDY 1945 – Garády S.: Budapest területén végzett középkori ásatások összefoglaló ismertetése 1931-1941. II. rész. *BudRég* 14 (1945) 399–448.

YBL 1956 – Ybl E.: Ybl Miklós. Budapest 1956.

VERESS 1906 – Veress E.: Gróf Marsigli Alajos Ferdinánd olasz hadi mérnök jelentései és térképei Budavár 1684-1686-iki ostromairól, visszafoglalásáról és helyrajzáról. *BudRég* 9 (1906) 104–170.

RESS 1906, 143) according to the Turkish map from 1686 compiled by Marsigli, an Italian military engineer. (*Fig. 6*) The largest measurable width of the walls was 70cm: the exterior wall face was uncovered. The tower, as could be reconstructed from this fragment, did not extend under the tram rails (the largest part must be under Lánchíd Street), so the investment work did not pose a danger to it and the designs did not need to be modified. This also means that its complete uncovering and survey will certainly not be possible in the near future. (A. T.)

Adrienn Papp – Anikó Tóth